

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

РАІМОВ Руслан Ікрамович

УДК 342.9

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ
СУБ'ЄКТІВ ПРИРОДНИХ МОНОПОЛІЙ У СФЕРАХ ЕНЕРГЕТИКИ ТА
КОМУНАЛЬНИХ ПОСЛУГ**

Спеціальність 12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Суми – 2020

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Сумському державному університеті Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник:

кандидат юридичних наук, доцент
ЗАВГОРОДНЯ Владислава Миколаївна,
Сумський державний університет,
завідувач кафедри міжнародного,
європейського права та цивільно-правових
дисциплін

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор
ДЕРЕВ'ЯНКО Богдан Володимирович,
Донецький юридичний інститут МВС України,
професор кафедри господарсько-правових
дисциплін;

кандидат юридичних наук
ПАСІЧНИК Андрій Володимирович,
ТОВ «Регіональна юридична група»,
директор.

Захист відбудеться 01 липня 2020 р. об 9⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 55.051.07 Сумського державного університету за адресою: 40007, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57, зала засідань вченої ради.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Сумського державного університету за адресою: 40008, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2.

Автореферат розісланий 28 травня 2020 року.

Секретар спеціалізованої вченої ради

О.М. Рєзнік

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Природні монополії займають особливе місце в структурі вітчизняної економіки, а їх ефективне функціонування є важливим фактором забезпечення сталого розвитку суспільства. Визначені законодавцем сфери, які належать до природних монополій, зокрема, розподіл і передача електричної енергії, транспортування теплової енергії, газопостачання, централізоване водопостачання та водовідведення, настільки значимі, що припинення діяльності відповідними суб'єктами господарювання може спричинити катастрофічні наслідки, поставити під загрозу життя і здоров'я людей та національну безпеку загалом. Надзвичайно гостро в сучасних умовах стоять питання цін і тарифів на електричну енергію та комунальні послуги, які, з огляду на стан природної монополії, не визначаються ринковим попитом, а мають регулюватися державою, усунення корупційних схем, знаходження оптимального балансу між приватними підприємницькими інтересами суб'єктів природних монополій та публічним інтересом суспільства.

У зв'язку з цим, здійснення ефективного адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів природних монополій є одним з пріоритетних завдань, які стоять перед публічною адміністрацією. При цьому доводиться констатувати, що система органів, які мають забезпечувати державне регулювання діяльності суб'єктів природних монополій, залишається неформованою, низка положень Закону України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» визнані неконституційними. Уточнення та систематизації потребують адміністративно-правові засоби регулювання діяльності суб'єктів природних монополій. Невирішеними залишаються також низка проблем, пов'язаних з гармонізацією вітчизняного регулювання природних монополій з правом Європейського Союзу (далі – ЄС) та виконанням положень Угоди про асоціацію між Україною і ЄС. Наведеними обставинами обґрунтовується вибір теми дисертаційного дослідження та обумовлюється його актуальність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундаментальною основою дисертаційної роботи стали праці вітчизняних і зарубіжних вчених у галузі адміністративного та господарського права, зокрема В. Б. Авер'янова, О. Ф. Андрійко, О. В. Безуха, А. І. Берлача, Ю. П. Битяка, А. Г. Бобкової, Т. В. Бондар, В. В. Галулька, Б. В. Дерев'янка, В. А. Дерезь, В. М. Завгородньої, О. М. Єщук, І. О. Ієрусалімова, Т. О. Коломоєць, А. Я. Курбатова, В. П. Нагребельного, П. М. Павлика, О. П. Поцерковного, А. А. Пухтецької та інших. Вихідними для розкриття економіко-правової сутності природних монополій у сферах енергетики та комунальних послуг стали роботи таких дослідників як Т. О. Артемчук, В. Д. Базилевич, С. Ф. Биконя, Н. В. Гамльтон, Т. Дж. Ділоренцо, А. М. Колфілд, Л. Г. Кузьменко, Дж. С. Мілль, В. Г. Сагір, Г. М. Филюк, Ф. М. Шерер, Ю. А. Щербанін.

Окремі аспекти правового регулювання природних монополій висвітлені в працях Г. В. Берлач, Є. Ф. Бобонича, Р. С. Мельника, Є. В. Петрова, В. Л. Федоренка та інших авторів.

На рівні дисертаційних досліджень питання правового регулювання природних монополій розглядалися І. О. Анохіною в господарсько-правовому розрізі проблеми. Адміністративно-правові аспекти регулювання ринків, що перебувають у стані природної монополії знайшли комплексне відображення у роботах М. С. Блохіна (2011), а також російських вчених Е. Н. Єріної, І. Є. Нельговського, С. М. Чукалової. Однак вказані праці мають більш загальний характер, спрямовані на визначення принципів адміністративно-правового режиму у вказаній сфері і лише побічно стосуються особливостей адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів природних монополій на ринках електричної енергії та комунальних послуг. Правовий статус органів, які здійснюють адміністративно-правове регулювання функціонування цих ринків, механізми їхньої взаємодії, адміністративно-правові засоби впливу та питання співвідношення публічного і приватних інтересів при їх застосуванні до діяльності суб'єктів природних монополій не здобули належного теоретичного визначення і обґрунтування.

Невирішеність зазначених питань не в останню чергу зумовлює недосконалість правового регулювання, нестабільність та неефективність системи органів, які забезпечують державне регулювання в цій сфері, створює умови для зловживань та не сприяє належному задоволенню потреб споживачів в товарах і послугах, які виробляються (надаються) суб'єктами природних монополій. Наведеним підтверджується необхідність проведення комплексного дослідження адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів природних монополій у сферах електроенергетики та комунальних послуг та визначається його актуальність.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до основних положень Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015, Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016-2020 роки, затвердженої постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 року, Концепції вдосконалення державного регулювання природних монополій, схваленої Указом Президента України від 27 вересня 2007 року № 921/2007, Енергетичної стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність», схваленої розпорядженням Кабінету міністрів України від 18 серпня 2017 р. №605-р, а також у межах плану науково-дослідної роботи «Діяльність органів публічної влади щодо забезпечення стабільності та безпеки суспільства» (номер державної реєстрації 0114U001904) Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету.

Мета і завдання дослідження. *Мета* дисертаційного дослідження полягає в тому, щоб базуючись на аналізі чинного законодавства України,

міжнародних угод, судової практики теоретичних і науково-прикладних досліджень визначити сутність та зміст адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів природних монополій у сферах енергетики та комунальних послуг, виявити недоліки законодавчого регулювання та з'ясувати шляхи його удосконалення та розвитку.

Для досягнення цієї мети було поставлено та вирішено такі *завдання*:

- визначити поняття природних монополій, суміжних ринків, суб'єктів природних монополій та встановити їхній правовий статус;
- охарактеризувати діяльність суб'єктів природних монополій як об'єкт адміністративно-правового регулювання;
- встановити систему і повноваження органів, які здійснюють адміністративно-правове регулювання діяльності суб'єктів природних монополій у сфері електроенергетики та комунальних послуг;
- проаналізувати адміністративно-правові засоби регулювання діяльності суб'єктів природних монополій у сфері електроенергетики, комунального газопостачання, теплопостачання, водопостачання та водовідведення;
- виявити зміст принципу захисту публічного інтересу як принцип адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів природних монополій у сфері електроенергетики та комунальних послуг;
- проаналізувати практику Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) у сфері забезпечення справедливого балансу між публічними та приватними інтересами в регулюванні діяльності суб'єктів природних монополій у сфері електроенергетики та комунальних послуг;
- дослідити перспективи гармонізації адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів природних монополій у сферах енергетики та комунальних послуг в Україні з правом ЄС;
- надати пропозиції щодо удосконалення законодавства в сфері адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів природних монополій у сфері електроенергетики та комунальних послуг.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері діяльності суб'єктів природних монополій на ринках електричної енергії та комунальних послуг.

Предметом дослідження є адміністративно-правове регулювання діяльності суб'єктів природних монополій у сферах електроенергетики та комунальних послуг.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети в процесі дослідження було використано низку методів наукового пізнання, а саме, діалектичний, системно-структурний, формально-юридичний, формально-логічний, порівняльно-правовий, логіко-семантичний і метод сходження від абстрактного до конкретного.

Діалектичний метод дав змогу розглянути адміністративно-правове регулювання діяльності суб'єктів природних монополій у сфері електроенергетики та комунальних послуг як соціально-правове явище, визначити необхідність забезпечення публічного інтересу, що проявляється не лише у дотриманні вимог законодавства, а й у досягненні балансу інтересів у

суспільстві (підрозділи 1.1, 1.2, 3.1). *Системно-структурний метод* дозволив встановити невідповідність нормативно-правових актів регулювання діяльності суб'єктів природних монополій діючій системі державних органів (підрозділи 1.2, 1.3). *Формально-юридичний метод* використовувався під час аналізу нормативно-правових актів, що дозволило дослідити систему та повноваження органів, які здійснюють адміністративно-правове регулювання діяльності суб'єктів природних монополій та адміністративно-правові засоби регулювання діяльності суб'єктів природних монополій у сфері електроенергетики та комунальних послуг (підрозділи 1.3, 2.1, 2.2, 2.3). Застосування *формально-логічного методу* дозволило надати визначення понять, які було використано в дослідженні, сформулювати висновки за результатом аналізу положень законодавства, дійти умовиводів, які дозволили структурувати дослідження (підрозділи 1.1, 1.2, 3.1, 3.2). *Порівняльно-правовий метод* було застосовано під час порівняння нормативно-правових актів законодавства України та зарубіжних країн, дослідження можливостей та перспектив гармонізації адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів природних монополій у сферах енергетики та комунальних послуг в Україні з правом ЄС (підрозділ 3.3). Логіко-семантичний метод пізнання використано з метою тлумачення положень нормативно-правових актів та рішень ЄСПЛ (підрозділи 1.1, 1.3, 2.1, 2.2, 2.3, 3.2, 3.3). *Метод сходження від абстрактного до конкретного* дозволив визначити співвідношення публічних і приватних інтересів у державному регулюванні та напрями захисту суспільного інтересу в окремих сферах діяльності суб'єктів природних монополій (підрозділи 1.2, 2.1, 2.2, 2.3, 3.1).

Науково-теоретичне підґрунтя дисертаційного дослідження становлять наукові праці фахівців у галузі філософії, економіки, теорії держави і права, конституційного, господарського, адміністративного права, інших галузевих правових наук.

Нормативно-правовою основою роботи є Конституція України, Господарський кодекс України, Цивільний кодекс України, Закон України «Про природні монополії», Закон України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг», інші закони та підзаконні нормативні акти, міжнародні документи, нормативні акти зарубіжних держав та ЄС, досвід яких щодо правового регулювання діяльності суб'єктів природних монополій може бути використано в Україні.

Інформаційну та емпіричну основу дисертації становлять регуляторна практика Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері електроенергетики та комунальних послуг (далі – НКРЕКП), практика українських судів та ЄСПЛ.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що дисертаційна робота є одним із перших досліджень теоретичних і практичних аспектів адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів природних монополій у сфері електроенергетики та комунальних послуг.

Результатом проведеного дослідження стали низка нових наукових положень і висновків:

вперше:

– запропоновано авторське визначення адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів природних монополій як сукупності адміністративно-правових засобів, спрямованих на забезпечення ефективного функціонування ринків, де конкуренція неможлива, або недоцільна, у визначених законодавством сферах з метою забезпечення публічного інтересу;

– встановлено ознаки, за якими діяльність суб'єктів природних монополій підлягає адміністративно-правовому регулюванню і виступає його об'єктом, а саме, наявність спеціальних нормативно-правових актів, які регулюють відносини у сфері функціонування природних монополій, що вказує на спрямованість волі законодавця; законодавче закріплення повноважень органів публічної адміністрації щодо визнання статусу суб'єктів природних монополій, регулювання цін і тарифів на ринках, які перебувають у стані природної монополії, забезпечення недискримінаційного доступу споживачів до товарів (послуг) суб'єктів природних монополій, застосування заходів відповідальності за допущені правопорушення; виокремлення спеціального адміністративно-правового режиму господарської діяльності на ринках, де конкуренція неможлива, або недоцільна з огляду на потреби задоволення публічного інтересу;

– визначено систему засобів державного регулювання діяльності суб'єктів природних монополій у сфері електроенергетики та комунальних послуг, до яких належать ліцензування; обов'язкова сертифікація; встановлення тарифів; визначення умов субсидіювання; проведення аудиту та вимоги до бухгалтерського обліку; контроль за рухом грошових коштів та встановлення обов'язкового дотримання цільового призначення витрат; обов'язковість затверджених типових договорів; встановлення стандартів якості; уповноваження державного регуляторного органу в окремих випадках на пряме регулювання діяльності суб'єкта природних монополій; встановлення за допомогою спеціальних нормативно-правових актів основних умов діяльності учасників ринку та взаємовідносин між ними; встановлення заходів юридичної відповідальності суб'єктів природних монополій;

– доведено доцільність доповнення законодавчого переліку принципів державного регулювання діяльності суб'єктів природних монополій принципами забезпечення економічної обґрунтованості регульованих державою цін і тарифів на товари (послуги) суб'єктів природних монополій; недискримінаційного доступу до товарів (послуг) суб'єктів природних монополій та принципом забезпечення публічного інтересу суспільства на основі збалансування інтересів споживачів та суб'єктів природних монополій.

удосконалено:

– пропозиції щодо реформування адміністративно-правового статусу НКРЕКП, національних комісій регулювання природних монополій та створення на їх основі єдиного органу – Національної комісії регулювання

природних монополій, встановлення процедури призначення її голови та членів Кабінетом Міністрів України;

– визначення змісту принципу публічного інтересу як критерію для втручання держави в господарські та інші відносини за участю суб'єктів природних монополій задля досягнення загального благополуччя, задоволення важливих для значної кількості фізичних та юридичних осіб потреб, які вимагають визнання і захисту та, відповідно до законодавчо встановленої компетенції, забезпечуються публічною адміністрацією.

дістало подальшого розвитку:

– поняття природної монополії, нормативне визначення якого пропонується доповнити шляхом вказівки на функціонування ринків, що перебувають у стані природних монополій у визначених державою сферах, які представляють особливий суспільний інтерес;

– розуміння адміністративно-правового режиму природних монополій у сферах електроенергетики та комунальних послуг як спеціального адміністративно-правового режиму, що характеризується особливим колом суб'єктів регульованих відносин, застосовується у визначених законом сферах та утворюється комплексом адміністративно-правових засобів регулювання, що забезпечують найбільш соціально корисні і бажані для держави моделі діяльності суб'єктів природних монополій;

– уявлення про межі публічного інтересу в адміністративно-правовому регулюванні діяльності суб'єктів природних монополій, що дало змогу встановити умови забезпечення справедливого балансу між публічними та приватними інтересами на риках електричної енергії та комунальних послуг, що перебувають у стані природної монополії;

– встановлення можливостей реформування адміністративно-правового регулювання ринків, які перебувають у стані природних монополій, шляхом стимулювання конкурентних засад в окремих їх сегментах;

– визначення шляхів гармонізації адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів природних монополій у сферах енергетики та комунальних послуг в Україні з правом ЄС.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що в подальшому вони можуть бути використані у:

– науково-дослідній сфері – для подальшого розроблення та вдосконалення адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів природних монополій у сфері електроенергетики та комунальних послуг (акт впровадження Сумського державного університету від 18.06.2019 р.);

– освітньому процесі – під час підготовки підручників та навчальних посібників із дисциплін «Адміністративне право», «Господарське право», «Правове забезпечення публічного адміністрування» (акт впровадження Сумського державного університету від 18.06.2019 р.);

– практичній діяльності – для забезпечення ефективної взаємодії суб'єктів природних монополій з іншими учасниками ринку та державним

регулятором (довідки про впровадження ТОВ «Сумитеплоенерго» від 10.06.2019 р., ПрАТ «Плазма-ТЕК» від 12.06.2019 р.)

Особистий внесок здобувача. Викладені в дисертації положення, що становлять новизну, розроблені автором особисто. У разі використання наукових розробок інших вчених для обґрунтування власних міркувань автора на них обов'язково зроблено посилання.

Апробація результатів дослідження. Теоретичні положення та висновки дисертації були оприлюднені на наукових конференціях, зокрема: «Правові реформи: міжнародний і український досвід» (м. Дніпро, 24-25 листопада 2017 р.), «Юридична наука нового часу: традиції та вектори розвитку» (м. Одеса, 9 березня 2018 р.), «Міжнародне та національне законодавство: способи удосконалення» (м. Дніпро, 30-31 березня 2018 р.), «Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів» (м. Суми, 18-19 травня 2018 р.), «Суспільно-політичні процеси на українських землях: історія, проблеми, перспективи» (м. Суми, 19 квітня 2019 р.).

Публікації. За матеріалами дисертації опубліковано 6 наукових статей у фахових вітчизняних і зарубіжних виданнях, а також 4 тез доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, поділених на дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертації становить 235 сторінок. Список використаних джерел включає 190 найменувань та розміщений на 20 сторінках, додатки – на 8 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** визначено об'єкт та предмет дослідження, його мету і завдання, обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено ступінь наукової розробленості проблеми, зв'язок дисертаційної роботи з напрямками наукових досліджень, описано методи наукового пізнання, вказано наукову новизну роботи, її значення у практичній, науково-дослідній та навчально-науковій діяльності, наведено дані про апробацію і публікацію результатів дисертації, визначено структуру дисертації.

Розділ 1 «Загальна характеристика адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів природних монополій» складається з трьох підрозділів та присвячений визначенню поняття природних монополій, суміжних ринків, суб'єктів природних монополій, дослідженню їх діяльності як об'єкта адміністративно-правового регулювання, аналізу системи і повноважень органів, які здійснюють адміністративно-правове регулювання діяльності суб'єктів природних монополій.

У *підрозділі 1.1 «Поняття природних монополій та суб'єктів природних монополій»* проведено аналіз наукового та законодавчого визначення поняття природної монополії, встановлено ознаки суб'єктів природних монополій та суб'єктів господарювання, що діють на суміжних ринках.

Встановлено, що природна монополія, перш за все, не є конкретною галуззю або підгалуззю економіки. Вона визначена як стан ринку. Визначено, що зміна умов (соціальних, економічних, технологічних), відповідно і зміна стану ринку, може призвести до перегляду віднесення тієї чи іншої сфери господарської діяльності до природної монополії і встановлення відповідного адміністративно-правового режиму. З'ясовано, що набуття статусу суб'єкта природної монополії не є автоматичним у результаті зайняття відповідною господарською діяльністю у сфері природних монополій або на суміжних ринках. Зазначений статус з'являється у результаті включення підприємства до зведеного переліку суб'єктів природних монополій.

Запропоновано вдосконалити законодавче визначення природної монополії, виклавши його в такій редакції: «природна монополія – це стан товарного ринку у визначених державою сферах, що представляють особливий суспільний інтерес, при якому задоволення попиту на цьому ринку є більш ефективним за умови відсутності конкуренції, а товари (послуги), що виробляються суб'єктами природних монополій, не можуть бути замінені у споживанні іншими товарами (послугами), у зв'язку з чим попит на цьому товарному ринку менше залежить від зміни цін на ці товари (послуги), ніж попит на інші товари (послуги). Також пропонується доповнити визначення суб'єкта природної монополії вказівкою на надання суб'єкту господарювання такого статусу внаслідок рішень уповноважених державних органів, що ставить його в особливі умови і створює для нього відповідний адміністративно-правовий режим діяльності.

У підрозділі 1.2 «Діяльність суб'єктів природних монополій як об'єкт адміністративно-правового регулювання» адміністративно-правове регулювання діяльності суб'єктів природних монополій пропонується визначати як сукупність адміністративно-правових засобів, спрямованих на забезпечення ефективного функціонування ринків, де конкуренція неможлива, або недоцільна, у визначених законодавством сферах з метою забезпечення публічного інтересу. Природна монополія розглядається як спеціальний адміністративно-правовий режим господарської діяльності на ринках, де конкуренція неможлива, або недоцільна з огляду на потреби задоволення публічного інтересу. Встановлено ознаки, за якими діяльність суб'єктів природних монополій підлягає адміністративно-правовому регулюванню і виступає його об'єктом, а саме, наявність спеціальних нормативно-правових актів, які регулюють відносини у сфері функціонування природних монополій, що вказує на спрямованість волі законодавця; законодавче закріплення повноважень органів публічної адміністрації щодо визнання статусу суб'єктів природних монополій, регулювання цін і тарифів на ринках, які перебувають у стані природної монополії, забезпечення недискримінаційного доступу споживачів до товарів (послуг) суб'єктів природних монополій, застосування заходів відповідальності за допущені правопорушення; виокремлення спеціального адміністративно-правового режиму господарської діяльності на

ринках, де конкуренція неможлива, або недоцільна з огляду на потреби задоволення публічного інтересу.

У підрозділі 1.3. «Система і повноваження органів, які здійснюють адміністративно-правове регулювання діяльності суб'єктів природних монополій» відповідно встановлено систему і повноваження органів, які здійснюють адміністративно-правове регулювання діяльності суб'єктів природних монополій.

З'ясовано, що до системи органів, які здійснюють адміністративно-правове регулювання діяльності суб'єктів природних монополій належать Антимонопольний комітет України, Міністерство інфраструктури України, Міністерство енергетики та захисту довкілля України, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міська державні адміністрації, національні комісії регулювання природних монополій, НКРЕКП. Проаналізовано нормативно-правові акти та встановлено завдання зазначених органів та їх правовий статус. Визначено, що провідне місце у системі органів, які регулюють діяльність суб'єктів природних монополій мають посідати національні комісії регулювання природних монополій, однак нині жодна з таких комісій не функціонує.

Проаналізовано Рішення Конституційного Суду України від 13 червня 2019 року № 5-р/2019 за яким норми, які регламентують порядок створення НКРЕКП, звільнення і призначення голови та членів визнано неконституційними з відтермінуванням втрати чинності відповідних положень Закону України «Про НКРЕКП». Сформульовані пропозиції щодо реформування НКРЕКП та законодавчого врегулювання статусу єдиного спеціального органу – Національної комісії регулювання природних монополій, встановлення процедури призначення її голови і членів Кабінетом Міністрів України.

Розділ 2 «Адміністративно-правові засоби регулювання діяльності суб'єктів природних монополій у сфері енергетики та комунальних послуг» складається з трьох підрозділів і присвячений дослідженню та встановленню адміністративно-правових засобів регулювання діяльності суб'єктів природних монополій у сфері електроенергетики, комунального газопостачання, тепlopостачання, водопостачання та водовідведення.

У підрозділі 2.1 «Адміністративно-правові засоби регулювання діяльності суб'єктів природних монополій у сфері електроенергетики» розглянуто та систематизовано адміністративно-правові засоби регулювання діяльності суб'єктів природних монополій на ринку електричної енергії.

Обґрунтовано, що ліцензування є основним адміністративно-правовим засобом регулювання діяльності суб'єктів природних монополій у сфері електроенергетики. Ліцензування характеризується комплексністю – як окремий адміністративно-правовий засіб регулювання воно може включати в себе низку умов, які за своєю сутністю також є засобами адміністративно-правового регулювання. Однак застосовані такі засоби державою можуть бути лише після здобуття ліцензії заявником. Так, ліцензійні умови можуть містити

вимоги щодо формування цінової і тарифної політики, здійснення контролю та використання інших засобів.

Встановлено, що ліцензійними умовами провадження господарської діяльності з передачі електричної енергії прямо передбачено такі засоби державного регулювання як обов'язкова сертифікація; встановлення тарифів; визначення умов субсидювання; проведення аудиту та вимоги до бухгалтерського обліку; контроль за рухом грошових коштів та встановлення обов'язкового дотримання цільового призначення витрат; обов'язковість затверджених типових договорів; встановлення стандартів якості; встановлення за допомогою спеціальних нормативно-правових актів основних умов діяльності учасників ринку (Правила ринку) та взаємовідносин між ними; уповноваження регулятора на пряме регулювання діяльності суб'єкта природних монополій.

Проаналізовано нормативно-правове регулювання адміністративної відповідальності та види санкцій, що можуть бути застосовані за правопорушення на ринку електричної енергії до відповідних учасників ринку.

У підрозділі 2.2. «Адміністративно-правові засоби регулювання діяльності суб'єктів природних монополій у сфері комунального газопостачання» розглянуто та зведено в єдиний перелік адміністративно-правові засоби регулювання діяльності суб'єктів природних монополій у сфері комунального газопостачання.

Визначено, що відповідними ліцензійними умовами встановлюється особлива вимога щодо забезпечення безперервності та стабільності провадження господарської діяльності з транспортування природного газу ліцензіатом. Встановлено, що система засобів державного регулювання у сфері комунального газопостачання включає встановлення тарифів; проведення аудиту та вимоги до бухгалтерського обліку; контроль за рухом грошових коштів та встановлення обов'язкового дотримання цільового призначення витрат; обов'язковість затверджених типових договорів; встановлення стандартів якості; визначення технічних умов; визначення кадрових умов; встановлення вимог щодо забезпечення безперервності та незалежності діяльності суб'єкта природних монополій; обов'язковість планування діяльності.

У підрозділі 2.3. «Адміністративно-правові засоби регулювання діяльності суб'єктів природних монополій у сфері теплопостачання, водопостачання та водовідведення» розглянуто та систематизовано адміністративно-правові засоби регулювання діяльності суб'єктів природних монополій у відповідних сферах.

Розглянуто особливості провадження господарської діяльності із транспортування теплової енергії, які впливають на зміст її адміністративно-правового регулювання. Визначено загальні умови та зміст адміністративно-правового регулювання провадження господарської діяльності із транспортування теплової енергії. Встановлено, що до засобів державного регулювання в цій сфері належать встановлення тарифів; контроль за рухом

грошових коштів та встановлення обов'язкового дотримання цільового призначення витрат; обов'язковість затверджених типових договорів; встановлення вимог щодо забезпечення безперервності та незалежності діяльності суб'єкта природних монополій. Констатовано, що ліцензійними умовами у сфері теплопостачання прямо передбачено такі адміністративно-правові засоби, як встановлення тарифів; контроль за рухом грошових коштів та встановлення обов'язкового дотримання цільового призначення витрат; обов'язковість затверджених типових договорів; встановлення вимог щодо забезпечення безперервності та незалежності діяльності суб'єкта природних монополій.

З'ясовано, що ліцензійні умови встановлюють меншу кількість вимог до діяльності суб'єкта природних монополій у сфері водопостачання та водовідведення, аніж у сферах електроенергетики та газопостачання. Такий підхід регулятора пов'язаний з тим, що стан ринку водопостачання та водовідведення дозволяє забезпечити державні та суспільні інтереси без застосування певних засобів державного регулювання. В той же час, оскільки що припинення або порушення водопостачання або водовідведення для значної кількості населення може призвести до тяжких наслідків, подолання яких може потребувати значних зусиль з боку держави, господарська діяльність з централізованого водопостачання та водовідведення в будь-якому випадку виходить за рамки приватних інтересів.

Розділ 3 «Співвідношення приватних і публічних інтересів у адміністративно-правовому регулюванні діяльності суб'єктів природних монополій у сферах енергетики та комунальних послуг» складається з трьох підрозділів і присвячений дослідженню поняття публічного інтересу в адміністративно-правовому регулюванні діяльності суб'єктів природних монополій, аналізу практики ЄСПЛ у сфері забезпечення справедливого балансу між публічними та приватними інтересами, гармонізації адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів природних монополій у сферах енергетики та комунальних послуг в Україні з правом ЄС.

У підрозділі 3.1 «Забезпечення публічного інтересу, як принцип адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів природних монополій» розкрито мету і принципи адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів природних монополій. Обґрунтовано, що принципи адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів природних монополій – це основні положення, на яких ґрунтується регулятивний вплив держави на ринки, що перебувають у стані природної монополії, і які відображають сутність і зміст діяльності публічної адміністрації у цій сфері. Проаналізовано законодавчий перелік принципів державного регулювання природних монополій та підкреслено необхідність доповнення його принципами забезпечення економічної обґрунтованості регульованих цін і тарифів на товари (послуги) суб'єктів природних монополій; недискримінаційного доступу до товарів (послуг) суб'єктів природних

монополій та принципом забезпечення публічного інтересу суспільства на основі збалансування інтересів споживачів та суб'єктів природних монополій.

Обґрунтовано розуміння публічного інтересу як загального благополуччя, задоволення важливих для значної кількості фізичних та юридичних осіб потреб, які вимагають визнання і захисту та, відповідно до законодавчо встановленої компетенції, забезпечуються публічною адміністрацією. Зроблено висновок, що саме публічний інтерес виправдовує державне, в тому числі, адміністративно-правове регулювання, виступає критерієм втручання держави в господарські та інші відносини за участю приватних суб'єктів. Розглянуто поняття балансу інтересів учасників ринку, що включає в себе співвідношення будь-якої зацікавленості різних учасників учасника ринку в тому чи іншому результаті, передбачає приведення у рівновагу всіх інтересів, які неможливо реалізувати одночасно.

З'ясовано, що забезпечення публічного інтересу є однією з основних ідей та вимог, які характеризують зміст регулювання діяльності суб'єктів природних монополій, відображають тенденцію розвитку такої діяльності та визначають напрями і механізми адміністративно-правового регулювання у зазначеній сфері.

У підрозділі 3.2 «Практика Європейського суду з прав людини у сфері забезпечення справедливого балансу між публічними та приватними інтересами та напрями її використання в регулюванні діяльності суб'єктів природних монополій» розглянуто позицію ЄСПЛ щодо визначення критеріїв забезпечення справедливого балансу між публічними та приватними інтересами, які в свою чергу мають впливати на регулювання діяльності суб'єктів природних монополій.

З'ясовано, що ЄСПЛ розглядає публічний інтерес у широкому значенні, а саме, як все, що спрямоване на зміцнення соціальної справедливості. ЄСПЛ залишає визначення публічного інтересу на розсуд держави, однак поступово формує низку принципів, які визначають його межі. Зроблено висновок, що концепція публічного інтересу, яка склалася в практиці ЄСПЛ, в адміністративно-правовому регулюванні діяльності суб'єктів природних монополій дає змогу встановити умови забезпечення справедливого балансу між публічними та приватними інтересами на риках електричної енергії та комунальних послуг, що перебувають у стані природної монополії. На ній повинно ґрунтуватися визначення системи засобів адміністративно-правового регулювання, повноважень публічної адміністрації, меж втручання органів держави в діяльність суб'єктів природних монополій, повноважень публічної адміністрації, а також механізмів захисту прав споживачів електричної енергії та комунальних послуг.

У підрозділі 3.3 «Гармонізація адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів природних монополій у сферах енергетики та комунальних послуг в Україні з правом Європейського Союзу» розглянуто розвиток конкурентного права країн Європи, сучасні положення законодавства

ЄС, та зроблено висновок щодо напрямків гармонізації відповідних нормативно-правових актів України з правом ЄС.

Відзначено, що застосування у країнах ЄС адміністративно-правових засобів задля регулювання діяльності монополій зумовлено історичним розвитком економічних відносин. Досвід цих країн також вказує на те, що для оптимальної та ефективної реалізації антимонопольного законодавства, у тому числі законодавства, що регулює діяльність суб'єктів природних монополій необхідним є створення спеціального регуляторного органу або системи органів. З'ясовано, що втручання держави у певні сфери економіки при обставинах, які призводять до порушення публічного інтересу або виникнення монопольного становища суб'єкта господарювання є установленою правовою практикою в ЄС.

Визначено, що нормативно-правові акти ЄС вимагають від держав-членів привести національне законодавство у відповідність з комунітарним правом у сфері конкуренції, а Європейська комісія виступає у ролі координатора в антимонопольній діяльності. З'ясовано, що у європейському антимонопольному праві відсутнє визначення природних монополій, однак, конкурентне право ЄС охоплює будь-які форми суб'єктів господарювання виходячи не з їхнього статусу, а з їхнього функціонального призначення. Суб'єкти господарювання, яким довірено бути операторами послуг загального економічного інтересу, чи які мають характер прибуткової монополії, підпадають під дію правил конкуренції ЄС тією мірою, якою застосування таких правил не заважає, де-юре чи де-факто, виконувати особливі завдання, що їм їх доручено. Відтак, поняття загального економічного інтересу є ключовим у закріпленні особливого статусу суб'єкта природних монополій.

Обґрунтовано, що досвід ЄС може бути використаний для встановлення можливостей реформування адміністративно-правового регулювання ринків, які перебувають у стані природних монополій, шляхом стимулювання конкурентних засад в окремих їх сегментах та забезпечення прозорості відносин між суб'єктами природних монополій і державою. При цьому положення конкурентного права ЄС та Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС допускають особливий статус для підприємств, уповноважених надавати послуги, що мають «загальний економічний інтерес», або такі, які мають характер прибуткових монополій. Вони підпорядковуються конкурентним правилам, в тій мірі, в якій застосування цих правил юридично або фактично не перешкоджає виконанню окремих завдань, визначених для них.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукової проблеми – визначення сутності, засобів та шляхів оптимізації адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів природних монополій у сферах енергетики та комунальних послуг.

У результаті проведеного дослідження сформульовано низку висновків,

пропозицій і рекомендацій, спрямованих на досягнення поставленої мети та завдань дослідження.

1. Запропоновано розуміти під природною монополією стан товарного ринку у визначених державою сферах, що представляють особливий суспільний інтерес, при якому задоволення попиту на цьому ринку є більш ефективним за умови відсутності конкуренції, а товари (послуги), що виробляються суб'єктами природних монополій, не можуть бути замінені у споживанні іншими товарами (послугами), у зв'язку з чим попит на цьому товарному ринку менше залежить від зміни цін на ці товари (послуги), ніж попит на інші товари (послуги). Сфери природних монополій можуть або розширюватися, або звужуватися, чи взагалі ліквідуватися з огляду на різні фактори. У тих сферах, де це можливо, доцільним є стимулювання конкурентних засад, в інших – збереження стану природних монополій, які б, за відповідного державного регулювання, забезпечували б високу якість товару, більш низькі ціни та швидке оновлення асортименту товарів і послуг.

2. Обґрунтовано, що визначення суб'єкта природної монополії потребує доповнення вказівкою на надання суб'єкту господарювання такого статусу внаслідок рішень уповноважених державних органів, що ставить його в особливі умови і створює для нього відповідний правовий режим діяльності. Отже, доцільно в законі визначити суб'єкта природної монополії як суб'єкта господарювання, який виробляє (реалізує) товари на ринку, що перебуває у стані природної монополії, і включений уповноваженими органами держави до зведеного переліку суб'єктів природних монополій.

3. Доведено, що діяльність суб'єкта природної монополії виступає об'єктом адміністративно-правового регулювання в частині державного управління та державного регулювання цієї діяльності з метою забезпечення публічного інтересу. Безпосередньо стосується ефективності функціонування ринків, що перебувають у стані природної монополії діяльність органів публічної адміністрації, їхніх посадових осіб щодо забезпечення реалізації та захисту в адміністративно-правовому порядку прав і свобод громадян, надання адміністративних послуг, застосування заходів адміністративного примусу, включаючи адміністративну відповідальність.

4. Встановлено, що адміністративно-правове регулювання діяльності суб'єктів природних монополій представляє собою сукупність адміністративно-правових засобів, спрямованих на забезпечення ефективного функціонування ринків, де конкуренція неможлива, або недоцільна, у визначених законодавством сферах з метою забезпечення публічного інтересу.

5. Визначено, що до системи органів, які здійснюють адміністративно-правове регулювання діяльності суб'єктів природних монополій належать Антимонопольний комітет України, Міністерство інфраструктури України, Міністерство енергетики та захисту довкілля України, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міська державні адміністрації, національні комісії регулювання природних

монополій, НКРЕКП. Рішенням Конституційного Суду України від 13 червня 2019 року № 5-р/2019 норми, які закріплюють повноваження Президента України щодо призначення членів НКРЕКП, дострокового припинення їхніх повноважень, повноваження Президента і Верховної Ради України щодо формування Конкурсної комісії з добору кандидатів на посади членів НКРЕКП, так само як і положення щодо самостійності і незалежності Комісії, а також заборони втручання у її діяльність, визнані неконституційними з відтермінуванням втрати чинності відповідних положень Закону України «Про НКРЕКП». У той же час, повноваження Кабінету Міністрів України призначати члена Конкурсної комісії визнано таким, що відповідає Конституції України.

6. Аргументовано доцільність внесення змін до Законів України «Про природні монополії» та «Про НКРЕКП», з метою приведення їх у відповідність до Конституції України та чіткого визначення правового статусу, порядку формування і підпорядкованості як НКРЕКП, так і національних комісій регулювання природних монополій, конституційність положень про які також викликає сумніви з огляду на позицію Конституційного Суду України щодо НКРЕКП. Необхідним вбачається реформування НКРЕКП та законодавче врегулювання статусу єдиного спеціального органу – Національної комісії регулювання природних монополій як центрального органу виконавчої влади зі спеціальним статусом, встановлення процедури призначення її голови і членів Кабінетом Міністрів України. За новоствореним регуляторним органом мають залишитися лише виконавчі повноваження та функції арбітра у спорах між учасниками ринку, тоді як підзаконне нормативне регулювання має здійснювати в межах свої повноважень Кабінет Міністрів України і Міністерство енергетики та захисту довкілля України.

7. Встановлено, що до засобів державного регулювання діяльності суб'єктів природних монополій у сфері електроенергетики та комунальних послуг належать ліцензування; обов'язкова сертифікація; встановлення тарифів; визначення умов субсидіювання; проведення аудиту та вимоги до бухгалтерського обліку; контроль за рухом грошових коштів та встановлення обов'язкового дотримання цільового призначення витрат; обов'язковість затверджених типових договорів; встановлення стандартів якості; уповноваження державного регуляторного органу в окремих випадках на пряме регулювання діяльності суб'єкта природних монополій; встановлення за допомогою спеціальних нормативно-правових актів основних умов діяльності учасників ринку та взаємовідносин між ними; встановлення заходів юридичної відповідальності суб'єктів природних монополій.

8. Підкреслено, що ліцензування є основним адміністративно-правовим засобом регулювання діяльності суб'єктів природних монополій у сфері електроенергетики та комунальних послуг. Ліцензування характеризується комплексністю – як окремий адміністративно-правовий засіб регулювання воно може включати в себе низку умов, які за своєю сутністю також є

засобами адміністративно-правового регулювання.

9. З'ясовано, що принципи адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів природних монополій – це основні положення, на яких ґрунтується регулятивний вплив держави на ринки, що перебувають у стані природної монополії, і які відображають сутність і зміст діяльності публічної адміністрації у цій сфері. Обґрунтовано доцільність включення до числа спеціальних принципів адміністративно-правового регулювання діяльності природних монополій у сфері електроенергетики та комунальних послуг принципів забезпечення економічної обґрунтованості регульованих цін і тарифів на товари (послуги) суб'єктів природних монополій; недискримінаційний доступ до товарів (послуг) суб'єктів природних монополій; забезпечення публічного інтересу суспільства на основі збалансування інтересів споживачів та суб'єктів природних монополій.

10. Наголошено, що публічний інтерес слід розуміти як загальне благополуччя, задоволення важливих для значної кількості фізичних та юридичних осіб потреб, які вимагають визнання і захисту та, відповідно до законодавчо встановленої компетенції, забезпечуються публічною адміністрацією. Саме публічний інтерес виправдовує державне, в тому числі, адміністративно-правове регулювання, виступає критерієм втручання держави в господарські та інші відносини за участю приватних суб'єктів.

11. Обґрунтовано, що концепція публічного інтересу, яка склалася в практиці ЄСПЛ, в адміністративно-правовому регулюванні діяльності суб'єктів природних монополій дає змогу встановити умови забезпечення справедливого балансу між публічними та приватними інтересами на риках електричної енергії та комунальних послуг, що перебувають у стані природної монополії. На ній повинно ґрунтуватися визначення системи засобів адміністративно-правового регулювання, повноважень публічної адміністрації, меж втручання органів держави в діяльність суб'єктів природних монополій, повноважень публічної адміністрації, а також механізмів захисту прав споживачів електричної енергії та комунальних послуг.

12. Визначено, що застосування адміністративно-правових засобів задля регулювання діяльності монополій в зарубіжних країнах обумовлено історичним розвитком економічних відносин. Переважна більшість країн Європи мають спільні підходи, проте використовують різні засоби регулювання ринків електричної енергії та комунальних послуг. Досвід цих країн вказує, що для оптимальної та ефективної реалізації антимонопольного законодавства, у тому числі законодавства, що регулює діяльність суб'єктів природних монополій, необхідним є створення спеціального регуляторного органу або системи органів.

13. Зазначено, що втручання держави у певні сфери економіки при обставинах, які призводять до порушення публічного інтересу або виникнення монопольного становища суб'єкта господарювання є установленою правовою практикою в ЄС. Хоча у європейському антимонопольному праві відсутнє

визначення природних монополій, однак, конкурентне право ЄС охоплює будь-які форми суб'єктів господарювання виходячи не з їхнього статусу, а з їхнього функціонального призначення. Суб'єкти господарювання, яким довірено бути операторами послуг загального економічного інтересу, чи які мають характер прибуткової монополії, підпадають під дію правил конкуренції ЄС тією мірою, якою застосування таких правил не заважає виконувати особливі завдання, що їм їх доручено. Відтак, поняття загального економічного інтересу є ключовим у закріпленні особливого статусу суб'єкта природних монополій.

14. Констатовано, що інтеграція України в європейський енергетичний ринок та імплементація Угоди про асоціацію між Україною та ЄС обумовлює необхідність регуляторних змін в сферах природних монополій, що безпосередньо впливають на добробут населення і забезпечують публічний інтерес. Досвід ЄС може бути використаний для встановлення можливостей реформування адміністративно-правового регулювання ринків, які перебувають у стані природних монополій, шляхом стимулювання конкурентних засад в окремих їх сегментах та забезпечення прозорості відносин між суб'єктами природних монополій і державою.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Раїмов Р. І. Практика Європейського суду з прав людини щодо визначення меж поняття «публічний інтерес». *Науковий вісник Ужгородського національного університету, Серія «Право»*. 2017. Випуск 47. Том 2. С. 157-162.
2. Raimov R. I. Amendments to the Standard Agreement on the Provision of Centralized Heating Services under the Law of Ukraine. *Zhurnal grazhdanskogo i ugolovnoho prava*. 2018. 5(1). Pp. 10-15.
3. Раїмов Р. І. Набуття статусу суб'єкта природної монополії. *Науковий вісник Ужгородського національного університету, Серія «Право»*. 2018. Випуск 52. Том 2. С. 73-76.
4. Раїмов Р. І. Порядок набуття статусу суб'єкта природних монополій в Україні. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Юридичні науки», 2019. №3. С. 21-28.
5. Раїмов Р. І. Діяльність суб'єктів природних монополій, як об'єкт адміністративно-правового регулювання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 3. С. 157-159. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2019/44.pdf
6. Раїмов Р. І. Забезпечення публічного інтересу як принцип адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів природних монополій. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2019. №19. С. 115-122.
7. Раїмов Р. І. Поняття та ознаки виконавчої влади. *Правові реформи: міжнародний і український досвід: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 24-25 листопада 2017 р.)*. Дніпро: Дніпропетровський гуманітарний університет, 2017. С. 116-119.

8. Раїмов Р. І. Практика Європейського суду з прав людини щодо визначення меж публічного інтересу. *Юридична наука нового часу: традиції та вектори розвитку*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 9 березня 2018) за ред. Г. О. Ульянової; уклад: О. В. Дикий, Ю. Д. Батан. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 127-128.

9. Раїмов Р. І. Особливості публічного інтересу. *Міжнародне та національне законодавство: способи удосконалення*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 30-31 березня 2018). Дніпро: Дніпропетровський гуманітарний університет, 2018. С. 116-119.

10. Раїмов Р. І. Історичний досвід західних країн у регулюванні діяльності суб'єктів природних монополій. *Суспільно-політичні процеси на українських землях: історія, проблеми, перспективи*: матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції (Суми, 19 квітня 2019 р.) / ред. колегія: В. М. Власенко, С. І. Дегтярьов, В. М. Король та ін. Суми: Сумський державний університет, 2019. С. 131-135.

АНОТАЦІЯ

Раїмов Р. І. Адміністративно-правове регулювання діяльності суб'єктів природних монополій у сферах енергетики та комунальних послуг. – *На правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Сумський державний університет. – Суми, 2019.

Дисертаційна робота присвячена дослідженню особливостей адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів природних монополій у сферах електроенергетики та комунальних послуг. Встановлено поняття природних монополій та визначено правовий статус суб'єктів природних монополій. Розглянуто діяльність суб'єктів природних монополій як об'єкт адміністративно-правового регулювання. Запропоновано авторське визначення адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів природних монополій. Встановлено ознаки, за якими діяльність суб'єктів природних монополій підлягає адміністративно-правовому регулюванню і виступає його об'єктом. Розглянуто систему державних органів, що здійснюють адміністративно-правове регулювання діяльності суб'єктів природних монополій. Визначено основні адміністративно-правові засоби регулювання діяльності суб'єктів природних монополій у сфері електроенергетики та комунальних послуг. Розглянуто ліцензійні умови здійснення господарської діяльності у сферах енергетики та комунальних послуг. Встановлено, що ліцензування поєднує різні засоби правового регулювання. Визначено поняття публічного інтересу. Досліджено забезпечення публічного інтересу як принцип адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів природних монополій. Встановлено, що суб'єкти природних монополій як суб'єкти господарювання забезпечують не тільки приватний, а й публічний інтерес.

Проаналізовано практику Європейського суду з прав людини у сфері забезпечення справедливого балансу між публічними та приватними інтересами в регулювання діяльності суб'єктів природних монополій. Встановлено, що під час визначення публічного інтересу уряд користується певним полем розсуду. Також встановлено, що публічний інтерес має відповідати розумінню справедливості та законності. Досліджено можливість гармонізації адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів природних монополій у сферах енергетики та комунальних послуг в Україні з правом Європейського Союзу.

Ключові слова: адміністративно-правове регулювання, засоби адміністративно-правового регулювання, природні монополії, електроенергетика, комунальні послуги, Європейський суд з прав людини, публічний інтерес.

АННОТАЦІЯ

Раимов Р. И. Административно-правовое регулирование деятельности субъектов естественных монополий в сферах энергетики и коммунальных услуг. – *На правах рукописи.*

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.07 - административное право и процесс; финансовое право, информационное право. - Сумской государственной университет. - Сумы, 2019.

Диссертация посвящена исследованию особенностей административно-правового регулирования деятельности субъектов естественных монополий в сферах электроэнергетики и коммунальных услуг. Установлено понятие естественных монополий и определен правовой статус их субъектов. Рассмотрена деятельность субъектов естественных монополий как объект административно-правового регулирования. Предложено авторское определение административно-правового регулирования деятельности субъектов естественных монополий. Установлены признаки, по которым деятельность субъектов естественных монополий подлежит административно-правовому регулированию и выступает его объектом. Рассмотрена система государственных органов, осуществляющих административно-правовое регулирование деятельности субъектов естественных монополий. Определены основные административно-правовые средства регулирования деятельности субъектов естественных монополий в сфере электроэнергетики и коммунальных услуг. Рассмотрены лицензионные условия осуществления хозяйственной деятельности в сферах электроэнергетики и коммунальных услуг. Установлено, что лицензирование сочетает различные средства правового регулирования. Определено понятие публичного интереса. Исследовано обеспечение публичного интереса как принцип административно-правового регулирования деятельности субъектов естественных монополий. Установлено, что субъекты естественных монополий как субъекты

хозяйствования обеспечивают не только частный, но и публичный интерес. Проанализирована практика Европейского суда по правам человека в сфере обеспечения справедливого баланса между публичными и частными интересами в регулировании деятельности субъектов естественных монополий. Установлено, что правительство определяет публичный интерес по своему усмотрению. Также установлено, что публичный интерес должен соответствовать пониманию справедливости и законности. Исследована возможность гармонизации административно-правового регулирования деятельности субъектов естественных монополий в сферах энергетики и коммунальных услуг Украины с правом Европейского Союза.

Ключевые слова: административно-правовое регулирование, средства административно-правового регулирования, естественные монополии, электроэнергетика, коммунальные услуги, Европейский суд по правам человека, публичный интерес.

SUMMARY

Raimov R. I. Administrative and legal regulation of the activities of natural monopoly entities in the fields of energy and utilities. – *Qualifying scientific work as a manuscript.*

Thesis for a Degree of Candidate of Judicial Sciences in specialty 12.00.07 – Administrative Law and Process; Financial Law, Information Law. – Sumy State University. – Sumy, 2019.

The thesis is devoted to a research of features of administrative and legal regulation of activity of subjects of natural monopolies in spheres of power and utilities. The concept of natural monopolies is established and legal status of subjects of natural monopolies is defined. Activity of subjects of natural monopolies as subject to administrative and legal regulation is considered. Author's definition of administrative and legal regulation of activity of subjects of natural monopolies is offered. Signs on which activity of subjects of natural monopolies is subject administrative legal to regulation and acts as its object are established. The system of the public authorities which are carrying out administrative and legal regulation of activity of subjects of natural monopolies is considered. The fixed administrative and legal assets of regulation of activity of subjects of natural monopolies in the sphere of power industry and utilities are defined. It is established that licensing combines various means of legal regulation. License conditions of implementation of economic activity in spheres of power and utilities are considered. The concept of public interest is defined. Ensuring public interest as principle of administrative and legal regulation of activity of subjects of natural monopolies is investigated. It is established that subjects of natural monopolies as subjects of managing provide not only private, but also public interest. Practice of the European Court of Human Rights in the sphere of ensuring fair balance between public and private interests in regulation of activity of subjects of natural monopolies is analyzed. It is established that the government defines public interest at discretion. It is also established that

public interest has to correspond to understanding of justice and legality. The possibility of harmonization of administrative and legal regulation of activity of subjects of natural monopolies in spheres of power and utilities of Ukraine with the right of the European Union is investigated.

Keywords: *administrative and legal regulation, means of administrative and legal regulation, natural monopolies, electric power, utilities, European Court of Human Rights, public interest.*

Підп. до друку 27.05.2020 р. Формат 60x84/16. Папір
офсетний.
Гарнітура Times New Roman. Друк офсетний. Обл.-вид. арк. 1,0. Ум.-друк.
арк. 1,0.
Тираж 100 пр. Вид. №120/20.
Віддруковано у видавництві «Ярославна», 40030, Суми,
вул. Горького, 2.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
серія ДК №332 від 09.02.2001 р., видане Державним Комітетом
інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України.